

KUNSTEN

[K] APPELTAART IN EEN KRAAKPAND. DE RIJKE ARMOEDE VAN DE WARME WINKEL

Twee recente ervaringen in het theater om gelukkig van te worden: een voorstelling van het inmiddels dertigjarige Maatschappij Discordia, gebaseerd op de ideeën van de Russische toneelvernieuwer Konstantin Stanislavski (1863-1938). En een tweede voorstelling, van het jonge acteurscollectief De Warme Winkel, dat met *San Francisco* bedoeld of onbedoeld lijkt te verwijzen naar de theorieën van een andere coryfee uit de theatergeschiedenis, de Poolse regisseur Jerzy Grotowski (1933-1999).

Aan het eind van *Stanislavski 1* doet Jan Joris Lamers, de onvermoeibare, dit jaar zeventig geworden voorman van Discordia, een poging uit te leggen van welk experiment de toeschouwers getuige zijn geweest. Hij plaatst de haperende zoektocht naar een waarachtig theater waarin de vijf acteurs – inclusief Lamers zelf – zich bijna twee uur lang hebben gestort in een theoretisch kader. Het publiek heeft geen *well-made play* voorgeschoteld gekregen, geen voorgeschreven intrige, geen leugenachtige routine, maar een proeve van één-op-één acteren die soms drie stappen voorwaarts ging om er weer vier terug te vallen. “Geen touw aan vast te knopen, maar het wonder is weer, zoals steeds in dit soort voorstellingen van Discordia, dat je niet afhaakt en er bij blijft door

een sprankelende reeks kleine verrassingen”, zoals Martin Schouten terecht in zijn maandelijks toneeldagboek noteerde. (*TM*, maart 2012)

De link tussen De Warme Winkel en Grotowski is wellicht minder voor de hand liggend dan die tussen Discordia en Stanislavski, maar alleen al de ondertitel van *San Francisco*, “een crisiskomedie”, komt dicht in de buurt van Grotowski’s opvattingen over het zogenaamde “theater van de armoede”: een vorm die theatrale middelen als decorstukken, kostuums, grime, licht- en geluidstechniek als overbodige ballast beschouwt en die de acteur volledig wil terugwerpen op zichzelf, op zijn eigen fysieke vermogens en zijn eigen stem.

Meer dan dat is het inderdaad niet wat de twee acteurs van De Warme Winkel ons in *San Francisco* te bieden hebben. In een kraakpand aan de Amsterdamse Spuistraat heten Mara van Vlijmen en Vincent Rietveld het publiek welkom, in hun dagelijkse kleding en onopgemaakt, in een met tl-lampen verlichte ruimte waarvan de ongestucte muren voor de helft zijn gecamoufleerd met witte lakens. Ze komen direct *to the point*: de geplande voorstelling over de actuele economische crisis gaat niet door, onder meer omdat de Warme Winkel-acteurs in de euforie van hun geslaagde voorstellingenreeks *Weense Herfst* op te grote voet hebben geleefd met als gevolg dat nu het geld op is voor de grootse ideeën

Beeld uit *Alma*, een voorstelling van De Warme Winkel die is geselecteerd voor het Nederlandse Theaterfestival 2012, Foto Sofie Knijff.

die ze hadden. Ideeën die ze na zo'n drie kwartier alsnog uitvoerig gaan bespreken en uitbeelden, in wilde fantasieën over krankzinnige massascènes met tientallen acteurs, figuranten, decors en rekwisieten.

Grotowski vond dat de acteur aan zichzelf genoeg had en het publiek aan de acteur, De Warme Winkel doet alsof het aan dat adagium van soberheid had willen ontstijgen, maar bewijst Grotowski intussen de hoogste eer door het ultieme bewijs te leveren voor wat die soberheid vermag: de toeschouwer meevoeren naar ongekende verten, puur op basis van zijn verbeelding en zijn sensitiviteit voor goed vertelde verhalen. En dat niet volgens een loodzwaar opgelegd pandoer, maar met een vette ironische knipoog. Misschien is dat laatste de reden dat ik bij herhaling moest denken aan de cabaretier Hans Teeuwen, die eveneens over dat wonderlijke vermogen beschikt het publiek te verleiden tot het meegaan in bizarre visioenen over vreemde mannetjes, wonderlijke onderwaterwerelden en geheimzinnige volksrituelen.

Bij Discordia vindt de explicatie achteraf plaats, bij De Warme Winkel in zekere zin vooraf: de aanwezigheid in het hier en nu is daar het sterkst en de vierde wand is volledig doorbroken: er is een direct contact met het publiek, dat lacherig reageert op het niet doorgaan van de voorstelling, maar daarmee de acteurs niet in de geringste mate van hun à propos brengt. Opvallend genoeg is er daarnaast in beide

gevallen ergens in het midden van de voorstelling een moment waarop de toeschouwers persoonlijk door de acteurs worden getraakteerd: er is geen pauze, maar Discordia laat flesjes fris rondgaan en De Warme Winkel stukken warme appeltaart. Spelers en toeschouwers zijn op dat moment één, er is geen onderscheid meer, we delen eenzelfde ervaring, zijn tot elkaar veroordeeld in een ondeelbaar hier en nu.

Van Discordia wordt dikwijls gezegd dat het een exemplarisch collectief is dat school gemaakt heeft zowel in Nederland als in Vlaanderen. Vaak genoemd in dat verband worden groepen als 't Barre Land, Dood Paard, Stan en de Roovers. Hoort ook De Warme Winkel tot de erfgenamen van Discordia? Naar mijn idee zeker: hoe dan ook is het een gezelschap dat nieuwe ingangen tracht te vinden om de vertrouwde theaterwetten op hun houdbaarheid te beproeven, op dezelfde onconventionele wijze als waarop Discordia daarmee dertig jaar geleden begon – en waarmee Lamers en zijn getrouwen in feite nooit zijn opgehouden.

De Warme Winkel, naast Mara van Vlijmen en Vincent Rietveld bestaande uit Jeroen De Man en Ward Weemhoff, timmert nu tien jaar aan de weg. Wat de makers onder meer delen, is een voorliefde voor geschiedenis en literatuur. Uit die fascinatie ontstond onder meer *Weense Herfst*, een vijfluik over Oostenrijkse kunstenaars, van Stefan Zweig tot Thomas Bernhard, waarvan *Alma*, het deel over

Beeld uit *San Francisco*, een voorstelling van De Warme Winkel die is geselecteerd voor het Vlaamse Theaterfestival 2012, Foto Sanne Peper.

Alma en Gustav Mahler, werd geselecteerd voor het Nederlandse Theaterfestival 2012. In elk van de vijf – aanvankelijk afzonderlijk gespeelde – voorstellingen staan de schijnwerpers gericht op leven en werk van één persoon. Dat resulteert hier niet in zoiets als documentair theater, maar in een zowel naar vorm als inhoud gevarieerd schouwspel waarin verleden en heden op verrassende wijze samensmelten.

Weense Herfst was in 2011 te zien in Amsterdam, Brussel en Groningen, met rondom de productie een uitgebreid programma van inleidingen, nagesprekken en feestelijke finales: een typerende entourage voor voorstellingen die ook iets willen zeggen over de actualiteit. Dat kunst grenzen overschrijdt, dat kunst zijn tijd ver vooruit kan zijn, dat kunst altijd – maar vooral in perioden van economische malaise – een brandpunt is van soms hoog oplopende discussies – in *Weense Herfst* vinden we dat allemaal terug. Kort samengevat: De Warme Winkel koppelt de sfeer van het oude Habsburgse rijk aan het politieke klimaat en het maatschappelijke debat in het Europa van de jaren tien.

Voor en na *Weense Herfst* maakte De Warme Winkel niet minder opvallende voorstellingen, in het kleinezalencircuit, en daarnaast tijdens zomerfestivals en op velerlei locaties. Opvallend was de “anarchistische montagevoorstelling” *Viva la naturisteraçion!*, waarin de groep samen met De Utrechtse Spelen op zoek

gaat naar de regels voor een nieuwe vrijheid en een nieuw begin van de samenleving. Ook deze voorstelling hoorde tot de selectie van het Nederlandse Theaterfestival 2012, terwijl de jury van de Vlaamse editie koos voor het hierboven besproken *San Francisco*. De kwaliteit van het gezelschap wordt intussen ook in het buitenland herkend. Zo speelde de groep, op uitnodiging van het Oldenburgisches Staatstheater, in februari 2012 de voorstelling *Rainer Maria* – een van de delen van *Weense Herfst* – in een grote schuur in de buurt van het Duitse Oldenburg. Onder de noemer *Go West* programmeerde het Staatstheater voor de derde keer “*Theater aus Flandern und den Niederlanden*”, met naast De Warme Winkel onder meer Jakop Ahlbom en Theater Zuidpool.

Een “theater van de armoede”, akkoord. Maar zonder dertig jaar *Discordia* en tien jaar *De Warme Winkel* zou het Nederlandse theater een aanzienlijk deel van zijn rijkdom hebben moeten inleveren. Dit is theater dat aantoonde dat de verbeelding een onneembare vesting is voor *moneymakers* en overheden die slechts voor de winst gaan. En dus theater dat ongevoelig is voor welke crisis dan ook.

JOS NIJHOF

www.dewarmewinkel.nl, www.discordia.nl.